

ZÁRÓJELENTÉS A T 043209 SZÁMÚ OTKA-PÁLYÁZATRÓL

Témavezető: Kovács László Imre dr.

A téma címe: Választások az Európai Parlamentbe az Európai Unióban – és Magyarországon

A kutatás időtartama: 2003–2005

A kutatási program a pályázatban szereplő munkaterv ütemezése szerint folyt. A munka fő állomásai a következők voltak:

2003

- a témára vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalom összegyűjtése és feldolgozása
- az uniós tagországok vonatkozó joganyagainak összegyűjtése
- az Unió egyes intézményei (Parlament, Tanács, Bizottság) választásokra vonatkozó határozatainak, elemzéseinek, jelentéseinek összegyűjtése
- a projektben szereplő kérdőíves felmérés előkészítése és az első kérdés lebonyolítása az SZTE Szociológiai Tanszékének szakmai segítségével
- a vonatkozó hazai jogalkotási folyamat áttekintése

2004

- a választásokra vonatkozó uniós joganyag elemző áttekintése
- az EP-választások 15 “rég” tagországában alkalmazott választási rendszereinek áttekintése és komparatív elemzése
- elkezdődött az 1979-2004 közötti hat EP-választás teljes választási adatbázisának összeállítása
- a magyar EP-választási szisztéma elemző feldolgozása
- a 2003-ban elindított közvéleménykutatás második fázisának lekérdezése

2005

- a választási adatbázis összeállításának befejezése
- a hat választás eredményeit és tapasztalatait elemző műhelytanulmányok elkészítése
- a két felmérésből nyert adatok rendszerezése, összevetése, az elemzés előkészítése
- a velünk csatlakozott kilenc ország választási rendszereire vonatkozó joganyag összegyűjtése, értékelése, a rendszerek áttekintő elemzése
- a kutatás lezárását jelentő tanulmánykötet megtervezése, a tematikai egységek összeállítása

A továbbiakban a kötet fő tematikai egységeit követve számolok be a kutatás főbb eredményeiről.

A kötet címe: Választások az Európai Parlamentbe (1979–2004)

Szerzők: Fábíán György – Fejes Zsuzsanna – Kovács László Imre

Terjedelem: kb. 16 nyomdai ív

Példányszám: 300

Kiadó: SZTE JATEPress, 6722 Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34., várható megjelenés 2006 végén

A befogadó kiadói nyilatkozat másolatát az OTKA Iroda számára postán juttatom el.

A kötet az alábbi fejezetekből áll:

Bevezetés

Az EU álláspontja a közvetlen választásról, a választási rendszerről, az egyes országok választási szisztémái

Az Európai Parlament tagjai megválasztásának magyar rendszere

A 2004-ben csatlakozott többi tagállam választási rendszere

Az 1979-es választás

Az 1984-es választás

Az 1989-es választás

Az 1994-es választás

Az 1999-es választás

A 2004-es választás

Közvéleménykutatás a magyarországi választási rendszerre, az Európai Parlamentre, Magyarország ottani képviselőitől vonatkozó választói véleményekről

Adatok (a választások és a közvéleménykutatás adatbázisa)

Irodalomjegyzék

Az EU álláspontja a közvetlen választásról, a választási rendszerről, az egyes országok választási szisztémái c. fejezet bemutatja az EU-ban felmerülő álláspontok alakulását arra vonatkozóan, hogy az eleinte a nemzeti parlamentek által delegált tagokból álló Közgyűlést illetve (1962-től) Parlamentet miként kellene átalakítani egy egységes szisztéma alapján közvetlenül megválasztott testületté. Bár az erre vonatkozó elvi döntés már az EGK-t megalapító Római Szerződésben szerepelt, a kompromisszumos megvalósulásig igen hosszú és gyakran elakadó egyeztetési folyamat vezetett. A vita főleg akörül zajlott, hogy milyen legyen az alkalmazott

választási rendszer. A kutatás erre vonatkozó része feltárta a Parlamentben illetve a Tanácsban kialakuló álláspontokat, bemutatva azok főbb motivációit. A folyamat kompromisszumos eredménye egyfelől az, hogy 1979-től közvetlen választással áll föl az EP, másfelől viszont – bár az erre vonatkozó döntést nem vonták vissza – máig nincs megegyezés az egységesen alkalmazandó választási szisztémáról. A választások kezdettől a nemzeti parlamentek által országokként kialakított – eleinte igen eltérő – választási rendszerek alapján zajlanak. Az egységes szisztémát “pótlendő”, a Parlament illetve a Tanács irányelveket, ajánlásokat dolgozott ki és határozatot fogadott el e választási szisztémák alapelveiről. Ennek eredményeképpen az EP-választások az immár 25 tagországban az arányos választási rendszer keretei között történnek, ugyanakkor ezen belül a nemzeti parlamenteknek tág tere maradt a részletszabályok (formulák, szavazási struktúra, küszöbök stb.) kidolgozására. A kutatás során áttekintettük és komparatív módszerrel elemeztük az EP-választások egyes országokban alkalmazott választási rendszereit. E munka során feltártuk az aktív és passzív választójogosultságra, a jelölési folyamatra, a mandátumallokációs szisztémára és a szavazás struktúrájára vonatkozó sajátosságokat, továbbá összehasonlítottuk az egyes országok nemzeti parlamenti és EP-választási szisztémáját. A vizsgálat részben kitért az EP képviselőinek szerepfelfogására, tevékenységük főbb területeire, szavazásban való részvételük fontosabb motívumaira, a döntésekkel kapcsolatos preferenciáik kialakulására.

A választásokról szóló elemző tanulmányok bemutatják a hat eddigi EP-választás eredményeit és tapasztalatait. E téren a pályázatban megfogalmazottakhoz képest változás történt. Eredeti szándékunk az volt, hogy – hasonlóan az előző OTKA-kutatásunk eredményeit közlő kötethez (Fábián–Kovács: Parlamenti választások az Európai Unió országaiban 1945–2002, Osiris, 2004) – országtanulmányokat írunk. Az adatok feldolgozása során azonban világossá vált, hogy szerencsésebb az elemzést választásonként közölni; az egy időben zajló események és megszületett eredmények így válnak országokként összehasonlíthatóvá. További fontos módszertani kérdés volt az elemzés szempontjainak kidolgozása. Kérdés, hogy az EP-választások esetén ugyanazok a megközelítések érvényesítendőek-e, mint a nemzeti parlamentek megválasztásának vizsgálatakor. A két választás tétje ugyanis jelentősen eltér. Az európai politikai rendszerekben a nemzeti parlamentekben kialakult erőviszonyok meghatározzák a kormány/ellenzék relációt, míg az Unión belül ilyen következménye nincs az eredményeknek. Ugyanakkor természetesen nem mindegy, hogy az EP-ben frakciókba tömörült pártok milyen befolyással bírnak a döntésekre. Az is kimutatható, hogy a nemzeti keretek között zajló választás illetve a kampány gyakran a belpolitika “meghosszabbítása”, mely során egy transznacionális testület tagjait választják meg ugyan, de a versengés eredményének hazai hatása sem elhanyagolható. (Mindezek miatt a vonatkozó szakirodalomban fel-felbukkan a vélemény: az Európai Parlament képviselőre történő voksolás sem

nem európai, sem nem választás.) Az elemző tanulmányok elkészítése során figyelembe vettük eme – országonként eltérő mértékben érvényesülő – sajátosságokat, de elemzési szempontjaink mégis alapvetően megegyeznek a nemzeti választásoknál alkalmazottakkal. Ez kifejeződik abban is, hogy – amennyiben mód van rá – az országok esetében egy-egy választás eredményét igyekszünk összevetni az időben hozzá legközelebb eső nemzeti választással is. A tanulmányokban külön tárgyaljuk a választói aktivitás alakulását, a választási eredmények arányosságát és az eredmények pártrendszerre gyakorolt hatását – a vonatkozó adatokat egymással illetve a nemzeti választásokkal is összehasonlítva.

Az Európai Parlament tagjai megválasztásának magyar rendszere c. fejezetben azt mutatjuk be, hogy az adott uniós keretek között milyen alternatívák merültek föl a hazai szisztéma kidolgozásakor. Végigkövetjük a vonatkozó alkotmánymódosítás illetve az EP magyar tagjai megválasztására vonatkozó törvény parlamenti vitáját, a pártok álláspontjának alakulását és motivációit. (Az eredmények ismertetésétől itt eltekinthetünk, a résztanulmány megjelent a Politikatudományi Szemle 2005/2. számában.)

A tíz új tagország együttes csatlakozása megítélésünk szerint indokolja, hogy – Magyarországhoz hasonlóan – külön tárgyaljuk ezek választási szisztémáit. Ez történik **A 2004-ben csatlakozott többi tagállam választási rendszere** c. fejezetben. A tanulmány komparatív módszerrel vizsgálja a vonatkozó joganyagot, a rendszerek főbb elemeit (választójogosultság, formulák, szavazási struktúra, küszöbök stb.).

A Közvéleménykutatás a magyarországi választási rendszerre, az Európai Parlamentre, Magyarország ottani képviselőire vonatkozó választói véleményekről c. fejezetben a vonatkozó felmérések eredményeit közöljük illetve elemezzük. Az egyik adatfelvétel nagymintás, országosan reprezentatív volt, 1028 fős mintanagysággal, a másik Szegeden történt, 2003. novemberében. (Alapsokaság: az adatfelvétel évében választókorú felnőtt lakosság; a kérdéseket a 2003-as részjelentéshez csatoltuk) Eredeti terveink szerint 2004 májusában mindkét felvételt meg kívántuk ismételni. Ezáltal vált volna lehetővé felmérni, hogy a közlő EP-választás kampányának hatására változtak-e a vonatkozó ismeretek és vélemények. Az időközben bekövetkezett jelentős pénzelvonás azonban csak azt tette lehetővé, hogy a másodszori adatfelvételt Szegeden végezzük el. A feltett kérdések arra irányultak, hogy a választópolgárok mennyire ismerik az EP tevékenységét, az ottani képviselő elveit, illetve a kialakítandó választási rendszerrel (egyéni, listás, preferenciális szavazás, küszöb stb.) kapcsolatban milyen elvárásaik vannak. Hangsúlyozzuk, hogy a felmérésekkel a hazai szisztéma kialakításának politikai vitáiba semmilyen formában nem kívántunk részt venni, ezért ezek eredményeit csak most tesszük közzé. Az elemzés természetesen –

azon túl, hogy tisztázza a választási rendszerre vonatkozó választói elvárásokat – módot nyújt a megszületett törvény ezekkel való összevetésére is.

Az **Adatok** c. tematikai egység a kötet végén közli egyrészt a fentebb vázolt közvéleménykutatás szerkesztett – csak az EP-választásokra vonatkozó – adatsorait. Másrészt közli a hat eddigi EP-választás országokénti – lehetőségek szerinti – teljes adatbázisát. Ez tartalmazza a vonatkozó országok választói lélekszámát, a leadott szavazatok számát (érvényes és érvénytelen bontásban), a választói aktivitás adatát, a pártok szavazatszámait, szavazatarányait, mandátumszámait és mandátumarányait a lehető legnagyobb részletességgel (tehát az Others kategóriát elkerülve vagy minimalizálva), valamint a választások általunk számított arányossági mutatóit (Loosemore–Hanby indexek és arányossági együtthatók). Az adatbázis ezen kívül választásonként közöl adatokat az egyes országok részvételi arányairól és az arányossági mutatókról – az összehasonlítást megkönnyítendő – grafikus formában.

A vázolt kutatás részeredményeit folyamatosan közöltük – ezt jelzi a publikációs jegyzékben szereplő összesen 18 tanulmány és konferencia-előadás. Külön megjegyzem, hogy a pályázatban vállalt feladatokat a 2004-2005-ös években történt jelentős pénzügyi elvonások ellenére teljesítettük. Megítélésem szerint a fent ismertetett kötetel OTKA-pályázatunk sikerrel zárul. A tanulmánykötet közvetlenül, tankönyvként hasznosul a 2006 őszén az SZTE-n elinduló politológia illetve nemzetközi tanulmányok szakok képzése során, de – tekintve, hogy ilyen jellegű összefoglaló e témáról magyar nyelven nem áll rendelkezésre – számot tarthat szélesebb szakmai érdeklődésre is.

Fontosnak tartom továbbá, hogy e projekt alkalmat adott egy fiatal kollegina, Dr. Fejes Zsuzsanna (a pályázat megírásakor tanszékünk PhD-hallgatója, azóta tanársegéd) bevonására a kutatómunkába, a tudományos pályán történő elindulására. A pályázat révén folytatódott a két vezető kutató, Dr. Fábíán György és Dr. Kovács László Imre eddig három OTKA-projekt során kialakult szakmai együttműködése, erősödött a szakma által ismert és elismert szegedi választáspolitikai kutatóhely.

Szeged, 2005. február 27.

Dr. Kovács László Imre s.k.
egyetemi docens, témavezető
SZTE ÁJK Politológiai Tanszék